

Terveellinen työ - Elämän eri vaiheissa -loppuraportti

Kolmivuotinen Terveellinen työ – Elämän eri vaiheissa -pilotihanke keskittyi Euroopan ikääntyvään työväestöön liittyviin työterveys- ja työturvallisuushaasteisiin. Hankkeen käynnisti Euroopan parlamentti, ja sitä johti Euroopan työterveys- ja työturvallisuusvirasto (EU-OSHA). Hankkeen tavoitteena oli

1. parantaa tietämystä ikääntyvään työvoimaan liittyvistä toimintalinjoista ja aloitteista sekä siitä, miten niitä on toteutettu 28 jäsenvaltiossa ja neljässä Euroopan vapaakauppaliiton valtiossa
2. saada luotettavaa tietoa ja analyyseja työterveys- ja työturvallisuuspolitiikan kehittämisen avuksi, mukaan lukien kuntoutus ja työhönpaluu
3. edistää hyvien käytäntöjen jakamista.

Tässä tiedotteessa on yhteenveto analyysiraporteista¹.

Taustatietoa

Elinajanodote on noussut kaikkialla Euroopassa 1960-luvulta lähtien, ja samanaikaisesti syntyvyys on pysynyt alhaisena. Siksi Euroopan väestö ikääntyy, ja vuoteen 2040 mennessä lähes 27 % eurooppalaisista on ennusteen mukaan yli 65-vuotiaita². Niinpä myös Euroopan työvoima ikääntyy ja ikääntyneiden (55–64-vuotiaiden) työntekijöiden osuus työvoimasta kasvaa.

Vaikka elinajanodote nousee, ihmiset eivät välttämättä ole terveitä viimeisinä vuosinaan, ja sairastuvuus kroonisiin sairauksiin, kuten syöpään, tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin, sydän- ja verisuonitauteihin, diabetekseen ja masennukseen, kasvaa iän myötä.

Ikääntyvän työvoiman yhteiskunnalliset vaikutukset

Ikääntynyt väestö ja työvoima vaikuttavat sosioekonomisiin järjestelmiin kohdistamalla paineita eläkejärjestelmiin ja terveydenhuoltokustannuksiin.

Useissa jäsenvaltioissa on nostettu virallista eläkeikää, mutta työelämän pidentämisessä on omat haasteensa:

- ikärakenteeltaan monimuotoinen työvoima, kun ikääntyneiden osuus työvoimasta kasvaa
- ajallisesti pidempi kumulatiivinen altistuminen työpaikan vaaroille ja riskeille
- kroonisten sairauksien esiintyvyyden kasvu työntekijöissä.

Työelämän pidentäminen suo mahdollisuuden parantaa kaikkien työoloja seuraavin keinoin:

- hyvä työterveyden ja työturvallisuuden hallinnointi, joka sisältää riskien ehkäisemisen ja työpaikan mukauttamisen, voi ehkäistä kroonisia sairauksia ja työkyvyttömyyttä
- ikääntymisen hallintaan keskittyvä henkilöstöhallinto
- iän huomioiva riskienarviointi
- työsuojelun sekä työpaikkaterveyden edistämisen integrointi
- työntekijöiden tarpeisiin mukautetut työolot
- kuntoutusta ja töihin paluuta tukevat järjestelmät, jotka ehkäisevät pitkiä sairauspoissaoloja ja varhaista jäämistä pois työelämästä
- ammattikoulutusta ja elinikäistä oppimista tukevat rakenteet.

Nykyiset poliittiset puitteet

Euroopan maissa on 20:n viime vuoden aikana laadittu erilaisia työllisyyden, kansanterveyden, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, sosiaalipolitiikan ja ammattikoulutuksen toimintalinjoja ja aloitteita käsittelemään ikääntyvän työvoiman haasteita. Suurimmalla osalla valtioista on käytössään sosioekonomisia toimenpiteitä, kuten eläkejärjestelmän uudistukset, joihin sisältyy virallisen eläkeiän nostaminen ja varhaiseläkkeelle pääsyn rajoittaminen.

EU-OSHA:n hankkeessa tunnistettiin useita jäsenvaltioita, jotka ovat kehittäneet integroituja poliittisia puitteita, joissa kootaan yhteen eri politiikan alojen toimenpiteitä. Tavoitteena on luoda terveellinen työympäristö kaikille sekä ylläpitää työkykyä ja työllistettävyyttä koko eliniän.

Politiikan kannalta oleelliset havainnot

Kansallisilla hallituksilla on tärkeä asema ikääntymisen hallintaa sekä aktiivista ja terveellistä ikääntymistä tukevan ympäristön luomisessa. Väestön ja työvoiman ikääntyminen on eri politiikan aloja koskeva kysymys, ja haasteita voidaan käsitellä tehokkaasti yhdistämällä aktiivinen ikääntymisen kaikille keskeisille politiikan aloille. Tällaisia toimia ovat seuraavat:

- joustavat eläköitymispolitiikat
- tasavertaisen kohtelun edistäminen työelämässä
- aikuiskoulutuksen, ammattikoulutuksen ja elinikäisen oppimisen saatavuuden edistäminen
- ammatillisen kuntoutuksen ja töihin paluuta tukevien järjestelmien ja palveluiden luominen
- työ- ja yksityiselämän välisen tasapainon parantaminen
- työterveyshuollon vahvistaminen ja yli 45-vuotiaiden työntekijöiden säännölliset terveystarkastukset, jotka mahdollistavat varhaisen puuttumisen ongelmiin
- toimien keskittäminen terveyserojen vähentämiseen ongelmallisimmilla aloilla ja ongelmallisimmissa ammateissa
- työterveyshuollon ammattilaisten, työsuojelutarkastajien sekä työterveys- ja -turvallisuusasiantuntijoiden kouluttaminen ikääntymiseen ja työhön liittyvissä asioissa

¹ <https://osha.europa.eu/en/themes/osh-management-context-ageing-workforce/ep-osh-project>

² Eurostat, "Population projections, main scenario — Population on 1 January by sex and single year age" [proj_13npsms], päivitetty viimeksi 1.4.2014. Haettu 17. kesäkuuta 2014 osoitteesta <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/statistics-illustrated>.

- terveyskasvatuksen ja terveyden edistämisen vahvistaminen, jotta painopiste siirtyy ennalta ehkäiseviin toimiin
- solidaarisuuden edistäminen eri sukupuolten välillä ja ikääntyneisiin kohdistuvien asenteiden muuttaminen.

Kuntoutus ja työhönpaluu

Onnettomuuksien ja pitkien sairauspoissaolojen jälkeen ammatillisen kuntoutuksen ja työhönpaluun palvelut ovat työntekijälle tuntuva apu työkykyiseksi palautumisessa ja työkyvyn ylläpitämisessä. Kuntoutus- ja työhönpaluujärjestelmät ovat keskeinen osa kaikkia työkyvyn ja työllistettävyyden ylläpitämiseen ja työelämän pidentämiseen tähtäviä strategioita.

Kaikissa jäsenvaltioissa annetaan jonkinlaista kuntoutustukea ihmisille, joilla on todettu vamma. Useissa maissa on yleisiä säännöksiä työpaikkojen mukauttamisesta, ja muutamissa maissa on lisätty työnantajan vastuuta, kun työntekijä palaa työelämään sairauspoissaolojen jälkeen.

Muutamassa maassa on laadittu kattavat oikeudelliset ja poliittiset puitteet, joiden päätavoitteena on pitää ihmiset töissä. Nämä puitteet perustuvat useisiin yhteisiin periaatteisiin, kuten yksilöllisiin tarpeisiin mukautettuun lähestymistapaan, varhaiseen puuttumiseen ja monialaisiin toimenpiteisiin, kaikille työntekijöille suunnattuihin järjestelmiin ja tapauskohtaiseen hallintaan liittyvän lähestymistavan kehittämiseen.

Politiikan kannalta keskeisiä havaintoja kuntoutuksesta ja työhönpaluusta

- Järjestelmien on oltava laajoja ja koskettava kaikkia työntekijöitä.
- Kuntoutus- ja työhönpaluujärjestelmien on sisällyttävä kestävän työelämän integroituihin toimintalinjoihin. Tämä edellyttää koordinoitua politiikan eri aloilla.
- Koordinoidut järjestelmät edellyttävät eri toimijoiden välistä yhteistyötä järjestelmä- ja työpaikkatasolla.
- Yhteinen talousarvio saattaa lisätä resurssitehokkuutta järjestelmätasolla.
- Yksilöllisten työhönpaluuuunnitelmien laatimista ja työpaikkojen mukauttamista on tuettava teknisesti ja taloudellisesti mikro- ja pienyrityksissä.

Toimet työpaikoilla: kannustimet ja menestystekijät

Hankkeessa tarkasteltiin useita tapaustutkimuksia, jotta voitaisiin määrittellä toimien ja ohjelmien mahdollisia kannustimia ja menestystekijöitä ikääntyvään työvoimaan liittyvien haasteiden käsittelyssä. Tapaustutkimusten pienen määrän vuoksi havainnot eivät ole yleistettävissä, mutta joitakin yleisiä malleja nousi silti esiin.

Yritystasolla ohjelmien ja toimenpiteiden käynnistämiseen vaikuttivat mm. poissaoloihin liittyvät huolenaiheet eli sairauspoissaolojen ja varhaisen eläkkeelle jäämisen kustannukset, terveysongelmien ja kroonisia sairauksia potevien työntekijöiden suurempi määrä, pelko ikääntyneiden työntekijöiden asiantuntemuksen menettämisestä, osaamisen siirto, pula ammattitaitoisesta työvoimasta, tuottavuuden ylläpitäminen, työntekijöiden terveys ja hyvinvointi sekä yrityskuvan parantaminen.

Organisaation ulkopuolisia vaikuttimia ovat kansallinen politiikka ja lainsäädäntö sekä taloudellinen ja tekninen tuki hallitukselta ja monialaisilta organisaatioilta.

Seuraavat työpaikoilla tehtävät toimet on määritetty olennaisiksi kestävän työelämän edistämiseksi:

- elinikäinen lähestymistapa, jossa terveysongelmia ehkäistään uran alkuvaiheista asti
- kokonaisvaltainen lähestymistapa, jossa huomioidaan työterveyden ja -turvallisuuden ulkopuoliset seikat, jotka vaikuttavat työterveyteen ja työturvallisuuteen
- terveyttä työpaikalla edistävien toimenpiteiden toteuttaminen
- riskinarviointi, jossa otetaan huomioon työntekijöiden ikä ja erilaisuus, sekä sukupuolikysymykset
- työterveyden ja -turvallisuuden hallinnointia tukeva henkilöstöpolitiikka (Joustavat työntekijät, koulutus ja taitojen kehittäminen)
- työhönpaluun tukeminen ja työpaikkojen mukauttaminen
- hallinta ja johtajuus
- työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun ja työntekijöiden osallistumisen edistäminen.

Pienissä yrityksissä ei usein ole taloudellisia ja henkilöstöresursseja ikääntyvään työvoimaan liittyvien haasteiden ratkaisemiseen. Mikro- ja pienyrityksissä tehdään usein tilapäisratkaisuja, jotka ovat reaktiivisia ja epävirallisia eivätkä perustu mihinkään nimenomaiseen työsuojelun toimintalinjaan. Poliittisissa toimenpiteissä on huomioitava mikro- ja pienyritysten erityistarpeet ja ongelmat sekä vastattava niihin.

Vaatimukset työterveys- ja työturvallisuusjärjestelmille ikääntyvän työvoiman hallinnassa

Hankkeesta saadut havainnot viittaavat siihen, että työsuojelujärjestelmien on vastattava useisiin vaatimuksiin kestävän työn osalta. Näitä ovat seuraavat:

- kaikkia koskevat paremmat ennalta ehkäisevät toimet, joilla varmistetaan, etteivät työntekijät jätä työmarkkinoita terveyssyistä, ja jolla ylläpidetään ja parannetaan työkykyä
- erityistoimet erilaiselle työvoimalle erilaisuuden huomioivassa riskinarvioinnissa
- sellainen kokonaisvaltainen lähestymistapa ennaltaehkäisyyn ja työhyvinvoinnin parantamiseen, jossa työterveys- ja turvallisuus yhdistetään muihin alueisiin
- yritysten ja erityisesti mikro- ja pienyritysten tukeminen
- kaikilla tasoilla tapahtuva työmarkkinaosapuolten vuoropuhelu
- eri politiikan alat, työterveyden ja työturvallisuuden, työllisyyden, kansanterveyden, koulutuksen sekä talouden ja sosiaaliasioiden kysymykset yhdistävät toimintalinjat.

Tarvitaan tehokasta politiikkaa varmistamaan kestävä työelämä, joka on edellytys pidemmälle työelämälle, korkeammalle työllisyysasteelle ja yleisesti paremmalle terveydelle. Siten on välttämätöntä kehittää kattavia toimintalinjoja ja monialaisia järjestelmiä ja rakenteita, toimijoiden välistä koordinoitua ja tukijärjestelmiä.

Lisätietoa

Raportti on saatavilla englanniksi Euroopan työterveys- ja työturvallisuusviraston verkkosivustolla osoitteessa <https://osha.europa.eu/fi/tools-and-publications/publications/safer-and-healthier-work-any-age-analysis-report-eu-and-member/view>

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisu- ja tiedotustoimisto, 2017.

© Euroopan työterveys- ja työturvallisuusvirasto 2017

Jäljentäminen on sallittua, kunhan lähde mainitaan.